

van de oorkonde van de fenomenologie een nieuw aankomende generatie uit de kultplaatsen van een esthetische wereldbeschouwing drijven naar een onbevangen ervaring van wat onze samenleving in een crisis verwickelt.

Van de drukpers rollen thans Coolsaets verzamelde opstellen over Illich, Commoner, Toffler, Kuhn, Feyerabend en Althusser. Ze handelen zonder uitzondering over de crisis van de moderne samenleving die door een "destructieve verdraaiing van de doel-middelverhouding" wordt gekenmerkt. Het moge hier volstaan dit thema van *onze tijd* voor een *operatieve fenomenologie*, die zich *maatschappijkritisch* opstelt, bij wijze van aankondiging aan te duiden (= Willy Coolsaet, *De verkeerde wereld*. Leuven, Acco, 1985).

Guy VAN KERCKHOVEN

* * *

ARBEID EN EIGENDOM

Katlijn Malfliet, *Wie niet werkt zal niet eten*. Antwerpen, Kluwer-rechtswetenschappen, 1985, VII + 193 blz., ISBN 90 6321 322 0.

Kunnen we leren uit de geschiedenis? Of beter nog, kunnen machthebbers uit de analyse van catastrofale historische vergissingen ontdekken hoe ze die fouten kunnen voorkomen in vergelijkbare omstandigheden in het heden? Sommigen, onder wie Barbara Tuchman, menen van wel, maar B.T. geeft bijna in één adem toe dat daar in de praktijk niet veel van terecht komt. Wat weerhoudt ons er dan van? Dwaasheid, zegt Tuchman. Ze doorbreekt die formele cirkelredenering echter door de dwaasheid te ontleden in haar componenten. Gebrek aan kennis, vaak gestoeld op onbegrip voor vreemde culturen is heel belangrijk daarin en ze illustreert die component met de dwangmatige attitudes van de Japanners, die uiteindelijk in Pearl Harbor uitmondde. Nu heeft men niet al te veel verbeelding nodig om een parallel te zien met de manier waarop verschillende hedendaagse Amerikaanse bewindvoerders, niet tezeer gehinderd door feitenkennis of interesse voor de vreemde cultuur, de Sovjetunie benaderen. Ondertussen moet echter worden toegegeven, dat de Sovjetunie, door haar vérgaande autarkie, het westerse militair-industriële complex enkele handige aanknopingspunten heeft gegeven: want de angst waarop de hele wapenwedloop steunt, wordt versterkt door een bondgenootschap van irrationele motieven en gebrek aan kennis.

Die noodlottige kringloop kan echter slechts blijvend worden doorbroken op de kant van de kennis: elke onbevangen, rationele verkenning van het terrein is dan welkom. Vanuit dit gezichtspunt al, is Katlijn Malfliets werk over persoonlijk eigendomsrecht in de Sovjetunie: *Wie niet werkt zal niet eten*, een verademing. Voor haar doctoraal proefschrift, waarvan het genoemde werk de vereenvoudigde versie is, heeft ze de primaire bronnen in het Russisch geraadpleegd, tot de verslagen van de rechtspraktijk toe. De moeilijkheden van de taal en de relatieve ontoegankelijkheid van de bronnen werden in zoverre goed overwonnen, dat de lezer er geen last van ondervindt; bovendien werden citaten in het Russisch en juridische haarklieverijen achterwege gelaten. Dat wil noch-

tans niet zeggen dat het juridisch jargon helemaal kon worden voorkomen; maar wie zich niet de moeite kan getroosten enkele begrippen te verwerken, om achteraf met die compactere termen verder te bouwen, die moet maar achter de buis blijven dommelen. De begrippen worden trouwens min of meer vanuit eenvoudiger basiselementen verklaard.

Naar mijn gevoel is de studie met een gepaste zin voor de context opgebouwd. Daardoor is de aanpak noodgedwongen pluri-disciplinair : de wat overtrokken aanhef van het "Woord vooraf" "Als een Diogenes ben ik op zoek gegaan naar de sovjetmens" kan van daaruit worden begrepen. De auteur maakte bij het afbakenen van de verschillende hulpdisciplines keuzen die bij de lezer vrij evenwichtig toeschijnen.

Katlijn Malfliet legt terecht sterk de nadruk op de historische wortels van het huidige persoonlijk eigendomsrecht in de sovjetunie. Aldus herinnert de auteur er ons aan dat de Russische boeren al lang vóór de revolutie in quasi-collectivistische leef- en werkgemeenschappen waren georganiseerd, die particulier eigendom van de beschikbare gronden, toen toch het allereerste productiemiddel, schuwden. Het belang daarvan is natuurlijk dat de boeren toen het overgrote deel van de arbeidende bevolking vormden. De hele evolutie van de revolutionaire economische politiek, met zijn constanten en zijn barbaarse vergissingen wordt aan de hand van de evolutie der wetteksten opgevolgd.

Maar de geschiedenis, of meer bepaald de rechtsgeschiedenis, dient hier slechts als hulpwetenschap. De kern van het werk bevindt zich op rechtsvergelijkend gebied. Om dat gebied voor het doel van de studie af te bakenen, wordt een (rechts)filosofisch gegrondest onderscheid gehanteerd tussen de harde kern van het eigendomsrecht (te weten : wie zich welke zaken kan toeëigenen, maar ook : wat de burger met zijn eigendomsrecht kan aanvangen) en de technische eigendomsnormen. Die laatste worden in de studie wegens hun onbelangrijkheid onbesproken gelaten, terwijl de harde kern de hoofdbrok van de studie vormt. Op die manier heeft K. Malfliet dus de redenen uiteengezet die de structuur van haar werk bepalen en in de uitbouw van het boek wordt die dan ook rigoureuus aangehouden.

Misschien komen er geen schokkende nieuwe inzichten in het werk naar voren, maar dat lijkt me minder belangrijk : als we hier en daar ons model wat kunnen afstellen, maar als we er tegelijkertijd op kunnen vertrouwen dat het nu op een stevige wetenschappelijke basis stoelt, dan staan we al een heel stuk verder. De auteur is verbaasd over de Pandectische achtergronden van het sovjet-russisch eigendomsrecht en concludeert na een analyse van de arbeidswaardeleer, dat de sovjetjuristen er niet in zijn geslaagd die leer ook te codificeren. Uit de wetteksten en de vele voorbeelden uit de rechtspraktijk vormt de onbevengene lezer zich stilaan een beeld van een zedeprekerige, puriteinse arbeidsmoraal die goed past bij de titel, een uitspraak van Paulus ! Men krijgt het gevoel dat die moraal de uiting is van een cynisch wantrouwen in de mens. Op het gebied van eigendom blijkt rechtszekerheid vaak volkomen zoek : zo kan bijvoorbeeld iemand die zijn eigendom op een volkomen wettige wijze heeft opgebouwd, er na verloop van tijd niet vrijelijk over beschikken om de rest van zijn dagen arbeidsloos door te brengen !

Subsidiar kan men nog een aantal aardige dingen halen uit het werk, zoals de vaststelling dat de discussies tussen sovjetjuristen, zowel op theoretisch vlak als in de rechtspraktijk (vonnissen gewijzigd door rechtbanken op hogere ni-

veau's) niet zo star of ongenueanceerd verlopen als men wel zou kunnen verwachten. Verder ook de vaststelling dat de rechtspraktijk zich vaak heel pragmatisch opstelt tegenover bepaalde teksten.

Vooraleer af te sluiten, wou ik nog even wijzen op een paar schoonheidsfoutjes, die wellicht ten dele te wijten zijn aan de ambitieuze opzet van het werk. Ik licht er twee inhoudelijke uit en twee formele. Boven had ik het over het cynische wantrouwen dat uit de officiële sovjet-arbeidsmoraal blijkt. K. Malfliet wil echter nog een stapje verder gaan als ze verklaart dat de opvatting van Marx over de verhouding individu-staat kenschetsend is voor het mensbeeld achter het sovjetrecht (p. 176). In de vorm waarin de stelling hier vermeld staat, zal ze niet veel steun van filosofen krijgen, denk ik. En dat om de eenvoudige reden, dat Marx' geschriften daar, bij mijn weten, nergens aanleiding toe geven. Een tweede ontsporing in een hulpwetenschap schijnt me de vermelding op p. 101, dat de politiek van 'strijd tegen de corruptie' (bedoeld is die van Andropov, J.G.) duidelijk werd voortgezet door Chernenko. In 1985 (jaar van publicatie van het boek) keken de politicologen daar beslist al anders tegenaan.

Maar goed, ik heb nog twee bedenkingen over formele aspecten.

Gezien de massa informatie die het werk bevat, kan de lezer achteraf de behoefte voelen het werk nog te raadplegen; daarom is het jammer dat er geen index is voorzien. Ten slotte nog een opmerking over de schrijfstijl. Ik wil voorbijgaan aan de sarcasmen waarmee het werk zit volgestouwd. Tenslotte is er ook wel eens aanleiding toe en ieder heeft recht op zijn eigen schrijfstijl, nietwaar? Storend echter, vind ik het taalgebruik. Ik begrijp niet, dat een academisch werk zó achteloos met het Nederlands kan omspringen. En ik denk dat juristen precies op dat vlak een uitzonderlijke verantwoordelijkheid dragen. De auteur trapt letterlijk in elke valkuil voor argeloze taalgebruikers, waarbij geen enkel belgisme wordt ontweken, ik spaar u de opsomming.

Maar genoeg gezanikt hierover. Ik heb teveel waardering voor het benedictijnenwerk dat voor het opzoeken en verwerken van de informatie nodig is geweest, teveel waardering ook voor de zorgvuldig gejustifiëerde en consequent aangehouden structuur, voor de pluri-disciplinaire aanpak ten slotte, dan dat ik uw interesse door formele bezwaren zou willen bederven.

Jan GERMIS

* * *

JEAN-PAUL SARTRE

Jean-Paul Sartre, *Schemeroorlog*. Amsterdam, Arbeiderspers (Privé-domein nr. 107), 1985, 465 blz., 935 Bfr. ISBN 90 295 3783 3

Sartre, *Revue Internationale de Philosophie* (nr. 152-153), 1985, 189 blz., ISSN 0048-8143.

Het posthume werk van Jean-Paul Sartre (1905-1980) wordt stilaan indrukwekkend. Onlangs verscheen het tweede deel van zijn *Critique de la raison dialectique* (Gallimard) en voordien verschenen twee versies van het Freud-scenario